Surprise Test

B.A. III   Sem - V

Population Geography

2024-25

04/09/2024

Vivekanand College, Kolhapur
(Empowered Autonomous)
Department of Geography
B.A. III
Surprize Test

1.	Srushti Tatyasaheb Konuri	[illegible]
2.	Sanika Yuvaraj Malavi	Malvi..
3.	Megha Prakash Rathod	MRathod
4.	Surekha Ashok Lalche	S.A. Lalche
5.	Harshada Hanmant Patil	[illegible]
6.	Sanika Vijay Jadhav.	SVJadhav
7.	Pragati Prabhakar Bhekane.	PBhekane.
8.	Pratik Prakash More.	Pratik.
9.	Rushikesh Krushnat Thamke	[illegible]
10.	SIDDHARTH SATISH GHORPADE	Ghorpade
11.	Riyaj Firoj Pakhali	Riyaj.

VIVEKANAND COLLEGE
ESTD. JUNE 1964
KOLHAPUR-416 003

Harshada Hanmant Patil.

।। ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ।।
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

55270

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

Signature of Supervisor	

Suppliment No. :

Roll No. :

Class : BA III

Subject : Geography

Test / Tutorial No. :

Div. : –

10/10

2. लोकसंख्या वितरणावर पर्वत, पठार व मैदान यांचा होणारा परिणाम

प्रस्तावना :-

लोकसंख्या भूगोलात लोकसंख्येवर परिणाम करणाऱ्या घटकांचा अभ्यास केला जातो. यात लोकसंख्या ही / लोकसंख्येचे वितरण हे असमान आहे. काही ठिकाणी दाट लोकवस्ती आढळून येते तर काही ठिकाणी विरळ लोकवस्ती आढळून येते. याचाच अर्थ लोकसंख्येचे वितरण समान नाही. या लोकसंख्येच्या असमान वितरणावर अनेक घटक परिणाम करत असतात. यात प्रामुख्याने पर्वत, पठार व मैदान या घटकांचा परिणाम होतो. ज्या कारणा-मुळे लोकसंख्या वितरित झालेली आढळून येते.

1] पर्वत :-

प्रामुख्याने पर्वतीय भागात कमी लोकवस्ती असल्याचे दिसून येते कारण तेथे वेगवेगळ्या सुविधा करणे शक्य नाही. पुढील अनेक कारणांमुळे लोकवस्ती ~~जास्त~~ कमी असल्याचे दिसून येते.

1] पर्वतीय क्षेत्रात वाहतुकीची सुविधा करणे शक्य नसते.

2] पर्वतात राहणाऱ्या लोकांचा उदरनिर्वाह हा फक्त शेतीवरती.

Scanned with OKEN Scanner

अवलंबून असतो. त्यांना अन्नधान्याची आयात किंवा निर्यात करता येत नाही.

3] पर्वतीय क्षेत्रात जागा ही सपाट नसून ओबडधोबड असल्यामुळे तेथे घरे बांधता येत नाही.

4] तसेच सपाट जमिन नसल्याने पायाभूत सोईसुविधा निर्माण करता येत नाही.

5] विविध सेवांचा विकास करता येत नाही (उदा. शिक्षण, दवाखाना, दुकाने इ.)

6] पर्वतावर रस्त्यांचा विकास करणे शक्य नसल्याने तेथे दळणवळणास अडचणी निर्माण होतात.

2] पठार :-

पर्वतीय क्षेत्राच्या तुलनेत पठारावर लोकवस्ती अधिक असल्याचे दिसून येते. कारण पर्वतापेक्षा कमी उंची पठाराची असते. तरीही पठारावर लोकवस्ती ही कमी असल्याची दिसून येते. पठारावर लोकवस्ती नसल्याची कारणे :-

1] पठार हा दुर्गम भाग असल्याने तेथे अनेक विकास करण्यास अडचणी निर्माण होतात.

2] पायाभूत सुविधा करणे शक्य नसते.

3] तेथे दुर्गम भाग असल्याने पाण्याची व्यवस्था, सुविधा नसतात.

4] पठार हे सपाट नसून कुठेतरी चढ तर कुठेतरी उतार असल्याने तेथे घरे, शाळा किंवा वेगवेगळ्या बिल्डिंगस् बांधता येत नाही.

5] पठारी भागात हवामान हे अनुकूल नसते. त्यामुळे तेथे लोकवस्ती विरळ प्रमाणात आढळून येते.

6] तसेच तेथे कोणताही व्यवसाय करता येत नाही.

वरील सर्व कारणामुळे पठारावर लोकवस्ती कमी विरळ असल्याची दिसून येते.

ब) मैदान :-

पर्वतीय व पठारीय क्षेत्राच्या तुलनेने मैदानी प्रदेशात ही जास्त व दाट लोकवस्ती आढळून येते. मैदानी प्रदेशात लोकवस्ती जास्त आढळून येण्याची कारणे पुढीलप्रमाणे:

1) मैदानी प्रदेश हा नद्यांनी वाहून आणलेल्या गाळापासून तयार झालेला असतो. त्यामुळे या भागात शेतीचे उत्पन्न हे चांगले येते यामुळे लोकवस्ती दाट आढळून येते.

2) मैदानी प्रदेश हा सपाट प्रदेश असल्याने तेथे अनेक आधुनिक सुविधा करता येतात.

3) वाहतुकीची सुविधा निर्माण करता येतात.

4) मैदानी प्रदेश हे प्रामुख्याने नदीच्या काठालगत निर्माण झालेले असतात (उदा. गंगा नदीचे खोरे) त्यामुळे पाण्याचा मुबलक प्रमाणात साठा मिळतो.

5) मैदानी प्रदेशात हवामान ~~प्रतिकूल~~ असे अनुकूल असते.

6) तेथे प्रामुख्याने सुपिक शेती होत असल्याने या भागात आर्थिक विकास करता येतो.

7) तसेच अन्नधान्याची आयात व निर्यातही करता येते.

वरील सर्व कारणांमुळे मैदानी प्रदेशात लोकसंख्या जास्त प्रमाणात आढळून येते.

यात असे दिसून येते की पर्वतीय व पठारी भागात लोकसंख्या विरळ व मैदानी भागात लोकसंख्या दाट असल्याचे दिसून येते.

05

1 लोकसंख्येचे जागतिक वितरण

प्रस्तावना

जगाचा जर विचार केला तर प्रत्येक देशात / भागात ही लोकसंख्या किंवा लोकसंख्येची आकडेवारी ही भिन्न स्वरूपाची पहायला मिळते. म्हणजेच लोकसंख्येचे जागतिक वितरण असमान आहे. व हे असमान वितरण वेगवेगळ्या कारणांनी होते.

▷ लोकसंख्येचा पूर्वइतिहास

1800 ते 1900 – या काळात लोकसंख्या ही कमी प्रमाणात होती म्हणजेच लोकसंख्येची घनता कमी होती. कारण त्या वेळी अनेक युद्धे वगैरे होत असल्याने युद्धात काही लोक मारले जाऊन लोकसंख्या कमी होत होती. म्हणजेच जन्मदर कमी व मृत्युदर जास्त होता.

1900 ते 2000 – या काळात लोकसंख्या ही थोड्या प्रमाणात वाढलेली दिसून येते परंतु या तरीही वेगवेगळ्या कारणाने लोकसंख्या ही कमी होत होती. पूर्वी आरोग्य क्षेत्रात सुधारणा न झाल्याने अनेक लोक हे मृत्यूमुखी व्हायचे. म्हणजेच लोकसंख्या वाढीचे प्रमाण हे कमी होते.

2000 ते 2024 – या काळात तर लोकसंख्या खूपच वाढलेली दिसून येते. याचे कारण म्हणजे आरोग्य क्षेत्रात झालेली प्रगती होय. यामुळे मृत्युदर हा कमी आलेला दिसून येते व जन्मदर वाढल्याने अधिक सपाट्याने लोकसंख्या वाढलेली दिसून येते.

Scanned with OKEN Scanner

1) लोकसंख्येचे खंडानुसार वितरण

1) आशिया -

आशिया खंडात लोकसंख्येचे प्रमाण जास्त आढळून येते तसेच आशिया खंडाचा लोकसंख्येच्या दृष्टीने पहिला क्रमांक लागतो. याचे कारण म्हणजे तेथे असणारे अनुकूल वातावरण होय.

2) आफ्रिका -

आफ्रिका खंडात लोकसंख्येच्या दृष्टीने दुसरा क्रमांक लागतो. यात लोकसंख्येचे प्रमाण अधिक आहे.

3) युरोप -

या खंडात लोकसंख्येचे प्रमाण हे जगाच्या दृष्टीने ५०% आहे. या खंडाचा तीसरा क्रमांक लागतो.

05

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

55269

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

Signature of Supervisor

Name : Pragati Prabhakar Bhekane.
~~Suppliment No.~~ :

Subject : लोकसंख्या भूगोल

Roll No. :

Test / Tutorial No. :

09/10

Class : BA.TY

Div. :

2. लोकसंख्येच्या वितरणावर पर्वत, पठारे व मैदान यांच्या होणारे परिणाम

→ लोकसंख्येच्या वितरणावर पर्वत, पठारे व मैदान यांचा परिणाम होत असतो. लोकसंख्येच्या वितरणावर होणारे परिणाम पुढीलप्रमाणे :

1) पर्वत –

पर्वतीय भागात लोकसंख्या विरळ आढळते कारण तेथे अतिउंच भागात विविध सोई-सुविधांचा अभाव असतो. व तेथे त्या हवामानात मानवाला राहणे शक्य नसते. तेथील हवामानाचा परिणाम हा लोकसंख्येवर होत असतो. त्यामुळे ~~हिमाल~~ भारतात असणाऱ्या हिमालय ~~पर्वतीय~~ पर्वतावर देखील लोकसंख्या कमी असल्याचे दिसून येते. त्यामुळे पर्वतीय प्रदेशाच्या लोकसंख्या वितरणावर मोठ्या प्रमाणात परिणाम झालेला दिसून येतो. डोंगराळ भाग असल्याने लोकसंख्या कमी आढळते.

2) पठारे –

पठारी भागात लोकसंख्या थोड्या प्रमाणात असल्याचे दिसून येते. पठारी भागात शेतीला थोड्याशा प्रमाणात प्रेरक वातावरण असते. त्याचबरोबर तेथे सोईसुविधाही थोड्याशा प्रमाणात उपलब्ध झाल्याचे दिसून येतात. विविध पायाभूत सुविधांचा विकास अल्पशः प्रमाणात झाल्याचा दिसून येतो. भारतात द्वीपकल्पीय पठार आहे. तेथे काही प्रमाणात लोकसंख्या कमी असल्याचे दिसून येते. येथे वाहतूक व दळणवळणाच्या सोई ~~कम~~ जास्त उपलब्ध होत नाहीत. त्यामुळे

Scanned with OKEN Scanner

पठारी भागाच्या प्रदेशाचा परिणाम लोकसंख्या वितरणावर होताना दिसते कारण तेथील हवामानाचा परिणाम लोकसंख्येवर होत असतो.

३] मैदाने :

जास्तीत-जास्त लोकसंख्या वाढीचा वेग मैदानी प्रदेशात आढळतो. कारण मैदानी प्रदेशात मानवाला हव्या असणाऱ्या सर्व गोष्टींची पूर्तता होत असते. पाणीपुरवठा, व विविध सुविधा या सहजरीत्या उपलब्ध होत असतात. या भागातील मृदा ही शेतीसाठी अत्यंत उपयुक्त असते. त्यामुळे लोक मोठ्या प्रमाणात शेतीवर रोजगार मिळवू शकतात. व पोषक हवामान यामुळे उद्योग-धंदयांचा विकास आढळतो त्याचबरोबर तेथील सर्व प्रदेशात सोई सुविधांच्या उपलब्धतेमुळे लोक तेथे राहणे पसंत करतात. तेथील हवामान पोषक असल्यामुळे जन्मदर जास्त असतो. आरोग्यसेवा, कृषी क्षेत्रात झालेली प्रगती व उदयोग, व्यवसाय यांचा झालेला विकास यामुळे लोकसंख्या वाढीला चालना मिळते. त्याचबरोबर सर्व क्षेत्रात विकास होवून त्याचा परिणाम हा लोकसंख्या वाढीवर होतो व लोकसंख्या मैदानी प्रदेशात जास्त आहे असे दिसून येते.

सारांश -

अशाप्रकारे, हे तीन महत्त्वाचे घटक लोकसंख्या वाढीवर कसे परीणाम करतात हे समजून येते. पर्वतामध्ये उंच भाग व हवामान स्थिती व मैदानी प्रदेशामध्ये पोषक हवामान यामुळे लोकसंख्येचे प्रमाण जास्त आढळते हे असे दिसते.

5

Scanned with OKEN Scanner

1. लोकसंख्येचे जागतिक वितरण -

→

- जगातील एकूण लोकांची संख्या म्हणजे 'जागतिक लोकसंख्या' होय.
- जगात वेगवेगळे प्रदेश आढळतात.
- सर्वत्र वेगवेगळे हवामान व असल्यामुळे तेथील लोकसंख्येचे वितरण देखील भिन्न असल्याचे दिसून येते.
- जागतिक वितरणात आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक घटक महत्त्वपूर्ण कार्य करतात.

- भारत भारतामध्ये लोकसंख्या जास्त असल्याचे दिसून येते. कारण तेथे मानवास अनु प्रतिकूल हवामान असल्याने लोकसंख्या वाढीचा वेग हा वाढताना दिसून येतो.
- लोकसंख्येचे वितरण हे सर्वत्र सारखे नसते तेथील विविध घटक त्यासाठी कारणीभूत असतात.
- लोकसंख्येची वाढ ही प्राचीन काळात कमी असल्याचे दिसून येते. 1941 ते 1951 या काळात लोकसंख्या काही प्रमाण कमी झाल्याचे दिसून येते. 1951 नंतर मोठ्या प्रमाणात लोकसंख्या वाढू लागली आहे.
- महापूर, दुष्काळ, भूकंप यासारख्या अनेक कारणांमुळे लोकसंख्येचे वितरण कमी जास्त असल्याचे दिसून येते.
- जेथे अन्नधान्याचा मुबलक पुरवठा, पायाभूत सुविधांचा विकास झालेला आहे. तेथे लोकसंख्या जास्त असल्याचे दिसून येते.
- भौगोलिक घटकांमध्ये म्हटले तर पर्वत, पठारे, व मैदाने यांमुळे वितरणामध्ये विविधता आढळते.
- ज्या प्रदेशात उद्योगधंदे, व्यवसाय यांचा विकास झालेला आहे तेथे वितरण लोकसंख्या जास्त आढळून येते.

अशा विविध कारणांमुळे लोकसंख्येचे वितरण वेगवेगळे आढळते. आशिया खंडात लोकसंख्या जास्त असल्याचे दिसून येते. याचे वितरण :-

① आशिया - 60.7 %
② युरोप - 12 %.
③ आफ्रिका - 13 %.

4

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ॥
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

55268

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

Signature of Supervisor	

नाव : सानिका विजय जाधव
Suppliment No. :

Roll No. :

Class : BA III

Subject :

Test / Tutorial No. :

Div. :

10/10

1. लोकसंख्येचे जागतिक वितरण :-

- लोकसंख्येचे जागतिक वितरण सर्वत्र सारखे आढळत नाही.
- लोकसंख्येच्या जागतिक वितरणामध्ये विषमता आढळून येत असते.
- प्रत्येक खंडानुसार, प्रदेशानुसार, राज्यानुसार लोकसंख्येचे वितरण बदलत असताना पाहायला मिळते.
- युरोप, आफ्रिका, आशिया, ओशनिया यांसारख्या ठिकाणी लोकसंख्येचे वितरण जास्त केंद्रित झालेले पाहायला मिळते.
- १६०० मध्ये आशिया मध्ये लोकसंख्येचे वितरण इतके जास्त किंवा दाट पहायला मिळत नाही.
- १६०० मध्ये ते १.२ अब्ज आसपास पाहायला मिळते.
- १६०० ते १९५० मध्ये ते २.५ अब्ज च्या आसपास वाढलेले पाहायला मिळते.
- तर १९५० ते २००० मध्ये ते ७ अब्ज झालेले पाहायला मिळते.
- युरोप मध्ये ही लोकसंख्येचे वितरण जास्त पाहायला मिळते.
- आशियाच्या पूर्व व. पूर्व दक्षिण भागामध्ये लोकसंख्या वितरण दाट पहायला मिळते.
- आशियामध्ये लोकसंख्येचे वितरण जवळपास 16% पहायला मिळते.

• जागतिक लोकसंख्या वितरण :-

1) आशिया - 96 %
2) आफ्रिका - 93.2 %
3) यूरोप - 93 %
4) ओशनिया - 5 %

- श्रीमंत देशामध्ये लोकसंख्येचे वितरण कमी पाहायला मिळते.
• उदा - रशिया
अशा ठिकाणी लोकसंख्या वितरण कमी आढळत असून 75 % लोकसंख्या जवळपास 10 % भूभागावर स्थायिक असते.

- ज्या ठिकाणी उपजिविकेची साधने उपलब्ध असतील किंवा जगण्यासाठी अनुकूल हवामान असेल अश्या ठिकाणी लोक जागतिक लोकसंख्या वितरण जास्त पहायला मिळते. अशा ठिकाणी लोकसंख्या जास्त प्रमाणात केंद्रित झालेली पहायला मिळते.
• उदा - चीन, भारत या देशांमध्ये लोकसंख्या वितरण दाट पहायला मिळते.
अशा ठिकाणी लोकांना जगण्यासाठी पोषक हवामान, इतर सोई सुविधा उपलब्ध असतात.

- ज्या ठिकाणी औदयोगिक क्षेत्र, उद्योगधंदे यांचा विकास कमी असेल अश्या देशांमध्ये लोकसंख्येचे वितरण कमी केंद्रित झालेले पाहायला मिळते.

- थोडक्यात, ज्या ठिकाणी मानवासाठी पोषक हवामान, दळणवळण सोयी, वाहतूकीच्या सोयी, उपजिविकेसाठी लागणारी साधने योग्य प्रमाणात उपलब्ध असतील किंवा एखादया देशाचा आर्थिक विकास अधिक झालेला असेल अश्या ठिकाणी लोकसंख्या थोड्या जास्त प्रमाणात पाहायला मिळते.

05

२. लोकसंख्या वितरणावर पर्वत, पठार व मैदान यांचा होणारा परिणाम :-

* प्रस्तावना :-
- पर्वत, पठार, मैदाने हे लोकसंख्या वितरणावर परिणाम करणारे भौगोलिक घटक आहेत.
- हे भौगोलिक घटक / प्राकृतिक घटक निसर्गात उपलब्ध असतात यांची नैसर्गिक रित्या निर्मिती झालेली पहायला मिळते.
- लोकसंख्येचे वितरण हे सर्वत्र सारखे आढळत नाही.
- लोकसंख्येच्या वितरणामध्ये मोठ्या प्रमाणात या परिणाम करणाऱ्या घटकांनुसार भिन्नता पाहायला मिळते.
- लोकसंख्येचे वितरण हे खंडांनुसार, प्रदेशानुसार, राज्यानुसार वेगवेगळे पाहायला मिळते.
- पृथ्वीचा ५० % भाग असा आहे जेथे लोकवस्ती आढळत नाही. २५ % भाग असा आहे जेथे विरळ लोकसंख्या आढळते. तर २५ % भाग असा जिथे लोकसंख्या दाट आढळते.
- ज्या ठिकाणचे हवामान लोकसंख्येसाठी अनुकूल असेल त्या ठिकाणी लोकसंख्या वितरण दाट पहायला मिळते.
- तर ज्या ठिकाणी हवामान प्रतिकूल आढळते अशा ठिकाणी लोकसंख्या विरळ पाहायला मिळते.
- काही ठिकाणी तर ७५% लोकसंख्या आपल्याला १० % भूभागावर केंद्रित झालेली पहायला मिळते.

• पर्वत, पठार, मैदाने यांचा लोकसंख्या वितरणावर होणारा परिणाम :-

१) पर्वत :-

पर्वत हा भौगोलिक घटक किंवा पर्वतीय प्रदेश हे अतिशय ओबडधोबड असतात, अति उंच, जमीन खडबडीत, अती उंच असल्याने उतार तीव्र असतात त्यामुळे अशा ठिकाणी

लोकसंख्या विरळ आढळते. येथील भूरचनेमुळे येथे शेतीचा विकास झालेला पहायला मिळत नाही, शिवाय वाहतूकीच्या सोयी दळणवळण सोयी येथे आढळत नाही त्यामुळे अशा ठिकाणी आर्थिक विकास कमी प्रमाणात पहायला मिळतो.

पण काही पर्वतीय प्रदेश असे आहे जेथे थोड्या फार प्रमाणात लोकसंख्या आढळून येथे

उदा - भारतातील आसामच्या प्रदेश येथे खनिज तेलाचे साठे आढळतात, शिवाय अमेरिकेतील प्रदेशांमध्ये दगडी कोळश्याच्या खाणी पाहायला मिळतात अशा प्रदेशात विरळ लोकसंख्या पाहायला मिळते.

२) पठार :-

पठार हा सर्वात प्रतिकूल भौगोलिक घटक आहे. हा भाग दुर्गम प्रदेश असून इतर भागाशी याचा काही संबंध येत नाही. येथे दळणवळण, वाहतूक सोयींची अजिबात उपलब्धता नसते त्यामुळे हा प्रदेश दुर्गम असतो.

उदा - तिबेटचे पठार जे हिमालयाच्या पूर्वेकडील भागात पाहायला मिळते हे अतिउंच असल्याने येथे लोकसंख्या विरळ आढळते.

३) मैदाने :-

शेतीसाठी सर्वात पूरक भाग हा आहे. येथे शेतीचा विकास अधिक प्रमाणात पहायला मिळतो. शेतीसाठी लागणारे जलाशय, सरोवरे, कालवे, दळणवळण, वाहतूकीच्या सोयी, औद्योगिक क्षेत्रे यांचा विकास मोठ्या प्रमाणात झालेला पहायला मिळतो. शेतीचा विकास आल्याने येथे आर्थिक विकास झालेला पहायला मिळतो त्यामुळे सर्वात जास्त लोकवस्ती मैदानी प्रदेशात केंद्रित झालेली पहायला मिळते.

पण काही मैदानी प्रदेश प्रतिकूल ठरतात

05 उदा - सहारा वाळवंट, टुंड्रा प्रदेश

।। ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ।।
– शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

55190

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

Signature of Supervisor	

Name :- Sanika Yuvaraj Malavi (Suppliment No. :)

Subject : Population Geography

Roll No. :

Test / Tutorial No. : 10/10

Class : B.A.III

Div. :

1. लोकसंख्येचे जागतिक वितरण

प्रस्तावना :-
लोकसंख्या ही एक जटिल व गतिमान संकल्पना आहे. लोकसंख्येचा मानवाच्या जीवनावर, देशाच्या विकासावर परिणाम होत असतो. म्हणून लोकसंख्येची संकल्पना जाणून घेणे महत्त्वाचे ठरते.

लोकसंख्या :- एखाद्या ठाविक प्रदेशातील लोकांची संख्या म्हणजे लोकसंख्या होय.

लोकसंख्या भूगोल :- लोकसंख्या भूगोल म्हणजे सामाजिक, आर्थिक व राजकीय घटकांचा मानवाशी असलेला सहसंबंध होय.

लोकसंख्या वितरण :- लोकसंख्या वितरण म्हणजे लोकसंख्या कशी वितरित झाली आहे याचा अभ्यास होय.

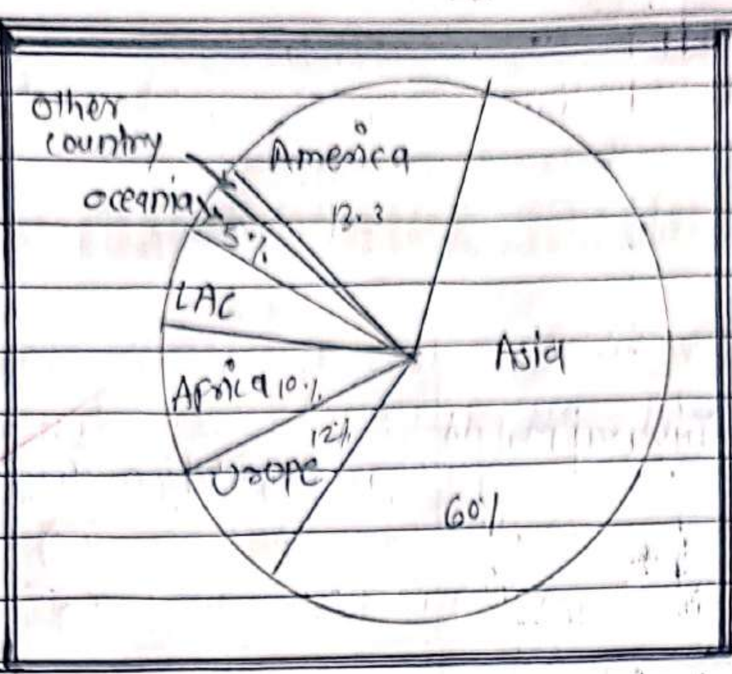

वरील आकृतीवरून असे समजते की आशिया मध्ये सर्वात जास्त लोकसंख्या विसरीत झालेली आढळते. तसेच युरोप, अमेरिका, आफ्रिका, येथे लोकसंख्या मध्यम स्वरूपात आढळून येते व इतर देशात ती फारच कमी प्रमाणात आढळून येते आशिया मध्ये चीन व भारतात लोकसंख्या ही जास्त विसरीत झाली आहे.

<u>जागतिक लोकसंख्या विसरणावर परिणाम करणारे घटक:-</u>

1] भौगोलिक घटक-
- पर्वत, पठारे, मैदाने, सुपिक जमीन, नदी इ.

2] आर्थिक घटक -
- रोजगार संधी, शेती, उद्योग धंदे, शिक्षण इ.

3] सामाजिक घटक:-

4] राजकीय घटक

5] जन्म-मृत्यु दर इ.

05 <u>मुल्यांकन</u>:- लोकसंख्या ही एक जटील व गतिशील संकल्पना आहे. लोकसंख्येचे विसरण हे आशिया खंडात जास्त आढळून येते

2) लोकसंख्येच्या वितरणावर पर्वत, पठार, मैदान यांचा होणारा परिणाम

प्रस्तावना:-
लोकसंख्येचे वितरण म्हणजे लोकसंख्या ही कशी विखरलेली झाली आहे याचा अभ्यास होय. लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणारे अनेक घटक आहेत त्यापैकी त्यात, भौगोलिक, सामाजिक आर्थिक व राजकीय घटकांचा समावेश होतो. त्यातील आपण भौगोलिक घटक पाहु.

भौगोलिक घटक:-
भौगोलिक घटक हे लोकसंख्या वितरणावर जास्त परिणाम करतात हे लक्षात येते. पर्वत, पठार, व मैदाने यांचा समावेश भौगोलिक घटकांत होतो.

भौगोलिक घटक	वितरणाचे स्वरूप	कारण
पर्वत	लोकसंख्या ही अतिशय कमी	वाहतुकीस अडचण, सोईसुविधांचा अभाव
पठार	लोकसंख्या कमी आढळते.	वाहतूक, दळणवळण अडच, सोईसुविधांचा अभाव
मैदाने	लोकसंख्या जास्त आढळते	वाहतुक करणेसोपे, सुपिक जमिन, दळणवळण सोपे.

1) पर्वतांच्या लोकसंख्या वितरणावर होणारा परिणाम:-
— वरील नकाशानुसार पर्वत हा उंच असतो. तेथे उद्योगधंदे उभारता येत नाहीत. वाहतूक करणे अवघड होते. म्हणून तेथे लोकसंख्या कमी आढळते. आणखी एक कारण म्हणजे प्राणवायूची कमतरता आढळून येते म्हणून पर्वतावर लोकसंख्या जास्त आढळून येत नाही ती कमी असते. उदा. हिमालय, पर्वत रांगा

2) पठारांच्या लोकसंख्या वितरणावर होणारा परिणाम:-
-पठार जरी कमी उंचीचा असला तरी वाहतूक व दळणवळणाबाबीस अडचण निर्माण होते रस्ते सरळ नसतात. म्हणुन तेथे लोकसंख्या कमी विरळित झाले-ली आढळते. पर्वतापेक्षा येथे थोडी जास्त लोकसंख्या आढळते. पठारावर शेती करण्यास देखील येत नाही.

3) मैदानेचा लोकसंख्या वितरणावर होणारा परिणाम:-
-पर्वत, पठाराच्या तुलनेत मैदानावर जास्त लोकसंख्या आढळते. कारण तेथे वाहतूक करण्यास सोपे असते. सुपिक जमिन असते व लोकांना या गोष्टी हव्या असतात त्यामुळे ते तेथे जास्त लोकसंख्येने आढळ-तात. मैदानावर उद्योगधंदे देखील उभारता येतात. सोईसुविधा तेथे जास्त आढळून येतात.
उदा. गंगेची मैदाने

मूल्यांकन:-
लोकसंख्येच्या वितरणावर पर्वत, पठार, मैदाने ही जास्त परिणाम करताना आढळून येतात. भौगोलिक घटकांचा वितरणावर जास्त परिणाम होतो.

05

म्युनिकेशन कालावधीत बघा.

।। ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ।।
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

55265

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

Signature of Supervisor	

Suppliment No. :
Roll No. :
Class :

Subject :
Test / Tutorial No. : 06/10
Div. :

प्र. 1 टीप लिहा.

1) लोकसंख्या जागतिक वितरण :-

लोकसंख्या म्हणजे एखाद्या प्रदेशातील लोकांची संख्या मोजणे. याला लोकसंख्या म्हणतात. लोकसंख्याचा आर्थिक, सामाजिक घटकावर परिणाम होतो. एखाद्या देशाची लोकसंख्या खूप मोठ्या प्रमाणात असेल तर त्या देशामध्ये व्यवसाय, उद्योग, शेती, इ. घटकाना चलना मिळून त्या देशाची आर्थिक परिस्थाती मोठ्या प्रमाण वाढेल. आणि तो देश जगामधील श्रीमंत देश होऊ शकतो.

लोकसंख्या जागतिक वितरण करणे हे खूप गरजेचे आहे. कारण प्रत्येक देशाची लोकसंख्या किती आहे ते कळते व त्या देशाची लोकसंख्या जास्त असेल तर त्या लोकसंख्येवर कसे नियंत्रण केले पाहिजे हे जागतिक वितरण मध्ये सांगितले आहे.

02

Scanned with OKEN Scanner

२] लोकसंख्येच्या वितरणावर पर्वत, पठार, मैदान यांचा होणारे परिणाम :-

लोकसंख्या वितरणावर ~~निरक्ष~~ निरनिराळ्या घटकाचा परिणाम झाला आहे. एखाद्या प्रदेशामध्ये लोकसंख्या अनुकूल असते तिथे लोकसंख्या जास्त असते आणि जेथे प्रतिकूल असते. तिथे लोकसंख्या कमी असते. लोकसंख्या ही मैदानी प्रदेशावर मोठ्या प्रमाणात लोकसंख्या आढळून येणे कारण मैदान प्रदेशावर ~~सोय-सोई~~ सर्व प्रकारच्या सोई-सुविधा असतात. म्हणून मैदानी प्रदेशात जास्त लोकसंख्या असते.

लोकसंख्या वितरणावर होणारे परिणाम :-

१] पर्वत :-

पर्वतावरती लोकसंख्या खूप कमी आढळून येते कारण पर्वतावरती जाण्यासाठी रस्ते, सोई-सुविधा आणि ~~मुख्य~~ महत्वाचे घटक तिथे नसतात. आणि पर्वतावरती ऑक्सिजन प्रमाण कमी असते म्हणून लोकसंख्या पर्वतावरती कमी असते.

२] पठार :-

पठारावरती सुपीक जमीन असल्यामुळे तिथे शेती, उद्योगधंदे खूप ~~मम~~ मोठ्या प्रमाणात असते ~~म्ह~~ वर ~~स्थित~~ तेथील लोकसंख्या प्रतिकूल असते म्हणून लोकसंख्या मोठ्या प्रमाणात पठार आढळून येणे.

३] मैदान :-

मैदानी प्रदेशात जास्त प्रमाणात आढळते. मैदानी प्रदेशावर अपीट व उत्पादन मोठ्या प्रमाणात आढळते. म्हणून मैदानी प्रदेशावर प्रतिकूल असते.

04

SIDDHARTH SATISH GHORPADE

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ॥
- शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

55264

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

VIVEKANAND COLLEGE, KOLHAPUR (AUTONOMOUS)

SUPPLIMENT

Signature of Supervisor

Suppliment No. :

Roll No. :

Class :

Subject :

Test / Tutorial No. :

Div. :

07/10

टिपा लिहा.

८. साक्षरतेवर परिणाम करणारे घटक.

एका व्यक्तीला किमान एका भाषेमध्ये लिहण्या-वाचण्या ज्ञान असणे व त्याचबरोबर सामाजिक जिवनामध्ये व्यवहारासाठी अकड्यांची ओळख असणे म्हणजे साक्षरता होय.

एखादी व्यक्ती साक्षर नसल्यास त्या व्यक्तीला कायम समाजापासून थोडी वेगळी वागणूक दिली जाते. त्याचबरोबर अश्या व्यक्तींना फक्त कष्टाची कामे मिळता या व्यक्तींना लिहण्या - वाचण्याचे ज्ञान नसल्यामुळे अश्या व्यक्ती कायम समाजापासून दुर राहण्यात रूची दाखवत असतात. शिवाय अश्या व्यक्तींची आर्थिक फसवणूक ही जास्त प्रमाणात होते असे आपल्याला पहायला मिळते

साक्षरतेवर परिणाम करणारे घटक:

साक्षरतेवर एक नाही तर अनेक गोष्टींचा प्रभाव पडत असतो ते काही पुढील प्रमाणे :-

i) आर्थिक परिस्थिती:

काही सर्वेनुसार आपल्याला असे निदर्शनास आले आहे की कही कुटुंबामध्ये आर्थिक परिस्थिती येवढी

बिकट असते इतकी हालाकीची असते त्या घरातील सर्व सदस्यांना कामावर जावे लागत असते ते शिक्षणाला वेळ आणि पैसा देऊ शकत नाही त्यामुळे त्यांची मुले अशिक्षित राहतात आणि थोडी मोठी झाल्यावर घरच्यांसोबत कामासाठी जातात.

सामाजिक परिस्थिती:

काही लोकवस्त्या ह्या डोंगरी किंवा दुर्गम भागात असतात त्या ठिकाणी शाळेची सुविधा नसते व ना शाळेसाठी ये जा करण्यासाठी वाहतूकसुविधा. कारण त्या दोघांमध्ये खुप अंतर असते.

वैचारिकता:

काही कुटुंबामध्ये शिक्षणाला एवढे महत्व दिले जात नाही किंबहुना त्यांना दे देता ही येत नाही जसे. की धनगर (मेंढपाळ), ऊसतोड कामगार या अशयाप्रकारच्या कुटुंबात जागा स्थिर नसते त्यामुळे ते मुलांना शाळेत पाठवण्याऐवजी आपल्यासोबत कामावर घेऊन जातात.

04

2. लोकसंख्येच्या वितरणावर पर्वत, पठार व मैदान यांचा होणारा परिणाम

Ans → एखाद्या प्रदेशामध्ये राहणाऱ्या एकूण लोकांची संख्या म्हणजे लोकसंख्या होय. लोकसंख्या ही गतिशील असते त्याचबरोबर लोकसंख्येचे वितरण वेगवेगळ्या ठिकाणी वेगवेगळे असते.

लोकसंख्येच्या वितरणावर पर्वत, पठार व मैदान यांचा होणारा परिणाम पुढीलप्रमाणे-

प्रामुख्याने लोकवस्त्या ह्या पर्वत, पठार, मैदान या ठिकाणी असतात. या सर्वांचा परिणाम वेगवेगळा होत असतो.

पर्वत:

• पर्वतीय प्रदेशाची भूरचना ही अतिशय ओबडधोबड असते. तेथे एकसारखी जमिन रचना नसते तर काही ठिकाणी तीव्र उतार किंवा चढ व वेगवेगळे स्तर असतात व त्याचबरोबर पर्वतीय प्रदेशात शिकारी जनावरांच्या देखील धोका असतो त्यामुळे अश्या ठिकाणी आपल्याला लोकवस्ती विरळ आढळते.

पठार:

पठारी प्रदेशात मानवी जीवनास अनुकूल नसतात. भाग काही भागामध्ये सुपीक जमिन असल्यामुळे शेती व उद्योगधंद्याचा विकास आपल्याला झालेला दिसतो. त्यामुळे याठिकाणी जरा जास्त लोकवस्ती आढळते.

① 3

Scanned with OKEN Scanner